

Emin Emin

Balkanlar'da Göç Raporu

İstikrarsızlığın Çizdiği Rota

BALKANLAR

ARAŞTIRMA 21

EYLÜL 2016

İNSAMER

İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Araştırma 21

Balkanlar
Eylül 2016

Balkanlar'da Göç Raporu İstikrarsızlığın Çizdiği Rota

©İNSAMER 2016

Bu yayının bütün hakları
İNSAMER İnsani ve Sosyal
Araştırmalar Merkezi'ne aittir.
İNSAMER'in izni olmaksızın
yayının metni herhangi
bir formda yayımlanamaz,
kopyalanamaz, çoğaltılamaz
ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan:
Emin Emin

Genel Yayın Yönetmeni:
Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör:
Ümmühan Özkan

Web Editörü:
Mervenur Lüleci Karadere

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Arnavutluk	03
Bosna-Hersek	06
Karadağ	08
Kosova	10
Makedonya	12
Sırbistan	15
Sonuç	17
Kaynakça	18

Giriş

Yaşadığı yeri terk edip göç etmek zorunda kalmak insanın karşılaşılabileceği en zor durumlardan biridir. Ancak bu zorluğuna rağmen ülkeler arası ekonomik dengesizlikler, siyasi baskılar, çatışmalar ve farklı alanlarda karşılaşılan fırsat eşitsizlikleri gibi unsurlar göç kararının alınmasına sebep olmaktadır. 2015 yılı itibarıyla dünya genelinde kendi ülkelerinden başka bir ülkede yaşayan toplam insan sayısı Birleşmiş Milletler'in (BM) yayımladığı verilere göre 243,7 milyondur. Bu sayı toplam dünya nüfusunun %3,3'üne tekabül etmektedir (UN, 2015). Toplam göçmenler içindeki mülteci sayısı ise 20 milyon civarındadır (WB, 2016: 21).

İnsanların bir yerden başka bir yere göç etmeleri sadece nüfustaki bir değişim olarak kalmayıp toplumların hayatında da farklı etkileri bulunmaktadır. Şöyle ki, göç akımları genellikle ekonomik durumun daha kötü olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkelere doğru çalışmaya başlayan göçmenler, geride kalan ailelerine para transferleri yapmaktadır. Bu transferler

2015 yılı itibarıyla dünya genelinde kendi ülkelerinden başka bir ülkede yaşayan toplam insan sayısı BM'nin yayımladığı verilere göre 243,7 milyondur. Bu sayı toplam dünya nüfusunun %3,3'üne tekabül etmektedir. Toplam göçmenler içindeki mülteci sayısı ise 20 milyon civarındadır.

bazı durumlarda köken ülke gayrisafi yurt içi hasılasının (GSYİH) %45'ini oluşturmaktadır. 2015 yılında dünya genelinde göçmenlerin kendi ülkelerine gönderdikleri para 601 milyar dolardır. Bunun 441 milyar doları gelişmekte olan ülkelere gönderilmektedir (WB, 2016: xii). Genellikle gelişmekte olan ülkelere doğru olan bu para transferleri, söz konusu ülkelere yoksulluk oranlarının düşmesine ve insanların daha iyi bir yaşam sürmesine de imkân sağlamaktadır. Yapılan para transferlerinin ekonomik önemi dikkate alındığında, bu durumun ülke siyasetine etkilerinin bulunabileceği de

göz ardı edilemeyecek gerçeklerden biridir. Söz konusu etki, bazen yurt dışında yaşayan vatandaşların seçeceği milletvekillerinin parlamentoya doğrudan girmesi, bazen de diaspora kurumlarının bildirge yayımlayarak ülke siyasetini etkilemeye çalışması şeklinde görülebilmektedir. Göçmenler kendi ülke siyasetlerini etkileyebildikleri gibi, yoğun olarak yaşadıkları ülkelerin kendi ülkelerine karşı yürüttükleri siyaseti de etkileyebilmektedirler.

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte kurulan Yugoslavya Demokratik Federal Cumhuriyeti'nin bölgede yaşayan Müslümanlara yaptığı baskı-

Ülkelere Göre Göçmen Sayıları ve Nüfusa Oranları		
Ülke	Göçmen Sayısı	Nüfusa Oranı (%)
Arnavutluk	1.112.910	38,5
Bosna-Hersek	1.650.772	43,2
Karadağ	200.000	32
Kosova	550.000	30
Makedonya	626.000	30
Sırbistan	2.774.500	39
TOPLAM	6.914.182	37

lar sonucunda bölgeden yoğun göçler yaşanmıştır. 1970'li yıllardan itibaren ise daha iyi bir hayat sürme ümidiyle Balkanlar'dan Avrupa ülkelerine doğru göçler meydana gelmiştir. 1990'lı yılların başından itibaren Yugoslavya'nın dağılması sürecinde vuku bulan savaşlar sonucunda da bölgeden yoğun göç akımları yaşanmıştır. Süreç içerisinde bölge ülkelerinden göç eden toplam insan sayısı 6,9 milyona ulaşmıştır. Bölge ülkeleri arasında en fazla göç Sırbistan'dan yaşanırken,

göç edenlerin toplam nüfus içindeki payı açısından en yüksek orana Bosna-Hersek sahiptir.

Bu çalışmada Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan ülkelere Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan'ın yanı sıra 1989 yılında komünist rejimin düşmesi ile birlikte dünyaya kapılarını açan Arnavutluk'ta meydana gelen göç akımları ve bu akımların doğurduğu ekonomik ve siyasi etkiler incelenecektir.

Arnavutluk

Arnavutluk'ta 2. Dünya Savaşı'ndan 1989 yılına kadar komünist rejim hüküm sürmüştür. Bu dönemde Arnavutların ülke içinde seyahat

etmek için dahi yetkili kurumlardan özel izin almaları gerekmektedir. Yurt dışına ise sadece görevli olan diplomatlar seyahat edebilmekteydi

* Daha detaylı bilgi için şu kaynaklara bk. UN, (2015). *Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin*; Vladimir Grečić and Jadrank Kaludjerović (2012). *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*. Final Country Report Montenegro p. 9; KAS (Kosovo Agency of Statistics) (2014). *Kosovan Migration*. Pristina, Kosovo, p. 75; WB (World Bank) (2016). *Migration and Remittances Factbook 2016 Third Edition*. Washington, DC, p. 172; GOS (The Government of the Republic of Serbia) (2010). *Migration Profile of the Republic of Serbia For 2010*. Belgrade, Serbia, p.31.

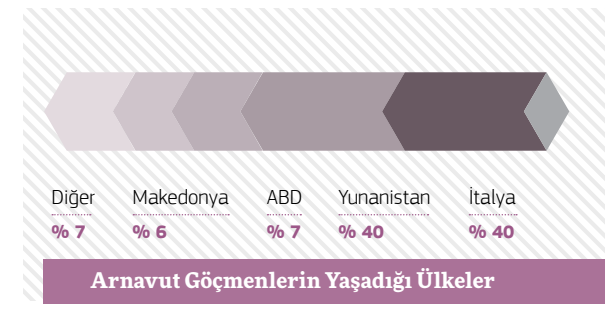
(Sejdini 2014: 56). Dünyanın en katı izolasyonlarından biri olan Arnavutluk'taki komünist rejim, kurucusu olan Enver Hoca'nın 1985 yılında ölümünden sadece dört yıl sonra, 1989 yılında yıkılmıştır. Bu rejimin yıkılmasıyla birlikte 2. Dünya Savaşı'ndan itibaren ülke dışına çıkmayan Arnavut vatandaşların önünde bir engel kalmamış ve yurt dışına göç bu yıldan itibaren başlamıştır.

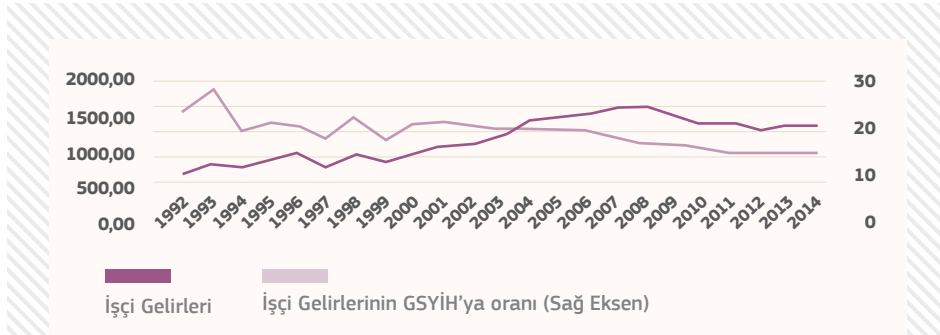
yıl içerisinde göç eden insan sayısı toplam 498.000'e ulaşmıştır. Bu, o zamanki Arnavut nüfusunun %15,6'sının göç ettiği anlamına gelmektedir. 1996-2000 döneminde Arnavutluk'tan her yıl ortalama 65.000 civarında insan göç etmiştir. 2000'li yıllarda ekonomik ve siyasi sorunlar önceki döneme kıyasla azalmıştır. Bundan dolayı bu dönemde yıllık ortalama göç eden

Arnavutluk'tan Göç Edenler Toplamı					
Gösterge	1995	2000	2005	2010	2015
Göçmen sayısı	498.173	822.676	964.622	1.110.296	1.112.910
Göçmenlerin nüfusa oranı (%)	15,6	26,6	32,0	38,1	38,5

Arnavutları başka bir ülkeye göç etmeye iten nedenlerin başında iş bulma ümidi gelirken, ikinci olarak da daha önceden ülkeden göç etmiş kişilerin geride kalan aile bireylerini yanlarına almak istemeleri gelmektedir (INSTAT vd., 2010: 256). 90'lı yılların başlarında, ülkedeki ekonomik ve siyasi sorunlardan dolayı kitlesel göç hareketleri yaşanmıştır. İnsanlar iş bulma ümidiyle başka ülkelere gitmek üzere yollara düşmüştür. Şöyle ki, sınırların açılmasının ardından -beş

kişi sayısı bir önceki döneme göre daha düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. 2015 yılı sonunda nüfusun %38,5'inin, bir diğer ifadeyle 1,1 milyon Arnavutluk vatandaşının başka ülkelerde yaşadığı görülmektedir. Bu sayının gelecek yıllarda artması büyük ihtimaldir. Çünkü yapılan bir kamuoyu araştırması sonucunda,

Yıllara Göre Arnavutluk İşçi Gelirleri Göstergesi

Arnavutluk'ta yaşayan her iki kişiden biri "Yurt dışına göç edip çalışmak ister misiniz?" sorusuna olumlu cevap vermiştir (RCC, 2016: 75).

Göç eden Arnavutların %80'i İtalya ve Yunanistan'a gitmiştir. Bu iki ülkenin ardından tercih edilen ülkeler ABD ve Makedonya'dır. Avrupa'nın diğer ülkelerinde de Arnavut kökenli insanlar bulunmaktadır. Ancak bu kişiler resmi istatistiklerde bölgede olan diğer ülke vatandaşları olarak görülebilmektedir. Buradaki göç olgusunun bir diğer karakteristiği de özellikle başlangıçta- erkek göçmen sayısının kadınlara oranla daha fazla olmasıdır. Buna ilaveten, Dünya Bankası'nın 2007 yılında yayımladığı bir raporda Arnavutluk'tan göç eden kişilerin yaş ortalamasının ilk yıllarda 25 olduğu, son yıllarda ise bu ortalamanın 27'ye çıktığı belirtilmektedir (WB, 2007: 39). Göç etmiş olan erkek Arnavutlar yoğunlukla inşaat sektöründe çalışırken kadınlar hizmetler sektöründe çalışmaktadırlar (IOM, 2008a: 18).

Arnavutluk ekonomisi için göçmenlerin gönderdikleri işçi gelirleri önemli gelir kaynaklarından biridir. Yukarıdaki grafikte de görüldüğü üzere Arnavutluk işçi gelirleri 1992 yılında 150 milyon dolarken yıllar itibarıyla artmış ve 2008 yılında tüm zamanların en yüksek miktarı olan 1,5 milyar dolara ulaşmıştır. 2009 yılından sonra ise işçi gelirlerinde düşüş meydana gelmiştir. Yaşanan düşüşün temel sebeplerinden biri, Arnavut göçmenlerin en yoğun yaşadıkları İtalya ve Yunanistan'ın büyük ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmalarıdır. İlk başlarda işçi gelirleri Arnavutluk GSYİH'sinin %25'ni oluşturmuştur. Yıllar itibarıyla bu oran düşmüş ve 2014 yılı sonunda %8,6 seviyesinde gerçekleşmiştir. İşçi gelirlerinin kullanıldığı alanları tespit etmek için yapılan anketlerde, gönderilen paraların yarısından fazlasının günlük besin ihtiyacının karşılanmasında kullanıldığı görülmektedir. Paranın %20'si ise tasarruflara ayrılmaktadır (Sejdini, 2014: 117).

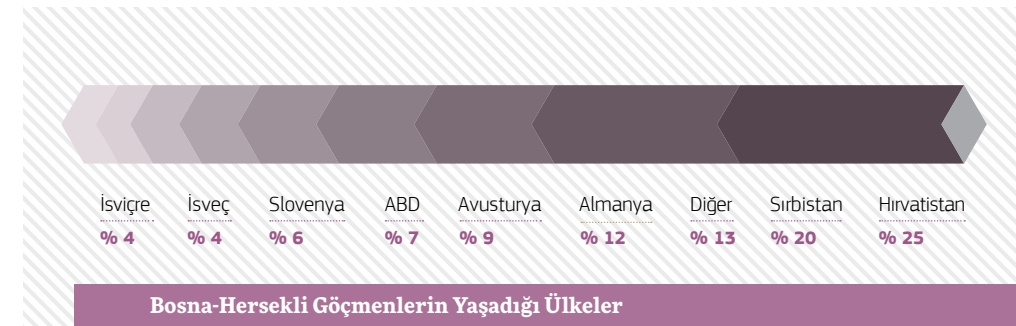
Bosna-Hersek

Yugoslavya'nın dağılma sürecini en sancılı yaşayan ülke Bosna-Hersek'tir. 1992 yılında başlayan ve Dayton Antlaşması'nın imzalandığı 1995 yılına kadar süren savaşta 250.000 insan ölmüş, 4,4 milyon olan nüfusun yarısından fazlası da yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Göç etmek zorunda kalan insanların 1 milyondan fazlası mülteci olarak başka ülkelere gitmiştir. Geriye kalan insanlardan 1 milyondan biraz daha azı ise yurt içinde, genellikle korkunç denebilecek koşullar altında, yaşadıkları yeri terk etmek zorunda bırakılmışlardır (Dahlman ve Tuathail, 2005: 64).

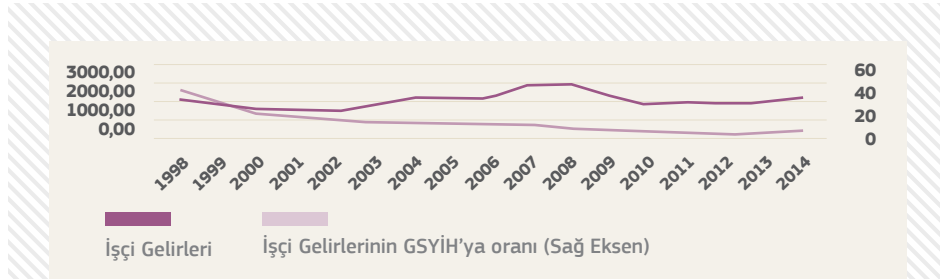
Bosna-Herseklilerin ülke dışına göç etmeleri sadece 1992-1995 yılları

arasında olmamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa ülkelerine işçi göçleri yaşanmıştır. 1990 yılına kadar başka ülkelere göç etmiş toplam Bosna-Hersekli sayısı 843.208'dir. Takip eden beş yılda, yaşanan savaş sonucu, resmi rakamlara göre ülke dışına 504.000 kişi göç etmiş olup toplam göçmen sayısı 1,3 milyona ulaşmıştır. Bu da o dönemde yaşayan toplam Bosna-Hersekli nüfusun %34,7'sinin başka bir ülkede yaşadığı anlamına gelmektedir. 1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşması'na göre 500.000 yerinden edilmiş kişi ve 370.000 mültecinin savaş öncesi yaşadıkları yerlere geri dönmelerinin garanti edilmesi gerekiyordu. Ancak Sırp Cumhuriyeti'ne

Bosna-Hersek'ten Göç Edenler Toplamı						
Gösterge	1990	1995	2000	2005	2010	2015
Göçmen sayısı	843.208	1.347.371	1.468.394	1.504.971	1.603.536	1.650.772
Göçmenlerin nüfusa oranı (%)	18,6	34,7	38,7	39,3	41,8	43,2

Bosna-Hersekli Göçmenlerin Yaşadığı Ülkeler

Bosna-Hersek İşçi Gelirleri

geri dönüşlerde yaşanan sorunlardan dolayı geri dönüşler antlaşmanın öngördüğü gibi gerçekleşmemiştir (Ibreljić vd., 2006: 4). Bunun yanı sıra, geriye dönmesi gerekenlerin savaş öncesi yaşadıkları yerlerde geçimlerini sağlamalarının neredeyse imkânsız olması da geriye göçün düşük seviyelerde kalmasına neden olmuştur (Koning, 2008). Ancak bütün bu olumsuzluklara ve savaş öncesi yaşadıkları yerlere dönemelerine rağmen yurt dışına göç edenlerin önemli bir kısmı Bosna-Hersek'e geri dönüş yapmıştır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) yayımladığı verilere göre 382.000'i 1996-1999 yılları arasında olmak üzere 2014 yılı itibarıyla toplam 498.000 mülteci Bosna-Hersek'e geri dönmüştür. Savaşın bitmesinden sonra ülkedeki karmaşık siyasal yapıdan kaynaklanan ekonomik ve siyasi sorunlar ise yeni göçlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Takip eden 20 yılda başka ülkelerde yaşayan Bosna-Hersekli göçmenlerin sayısı 300.000 civarında artmıştır. Bu artışla birlikte 2015 yılında nüfusun %43,2'sine tekabül eden 1,6 milyon

kişinin yurt dışında yaşadığı görülmektedir. Bosna-Hersekli her iki kişiden biri "Yurt dışına göç edip çalışmak ister misiniz?" sorusuna olumlu cevap verdiğinden bu sayının önümüzdeki yıllarda artması beklenmektedir (RCC, 2016: 75).

Göç eden Bosna-Herseklilerin %45'i, 1992 yılına kadar aynı cumhuriyet yapısı altında oldukları Hırvatistan ve Sırbistan'da bulunmaktadır. Bosna-Hersek'te %51 civarında Sırp ve Hırvat asıllının yaşaması, bu iki ülkeye göç oranlarının bu denli yüksek olmasının ana nedenlerinden biridir. Göçmenlerin yoğun olarak gittikleri diğer ülkeler ise Almanya, Avusturya, ABD ve Slovenya'dır.

Yapılan bir ankete göre göç eden Bosna-Herseklilerin yurt dışında en yoğun olarak çalıştıkları sektörler sırasıyla inşaat, hizmet ve üretim sektörleridir. Ayrıca, Avrupa ülkelerine göç edenlerin %52,7'si meslek lisesi mezunuyken, ABD'ye göç edenlerin %49'u üniversite mezunudur (IOM-IASCI, 2010: 47).

Yurt dışında bulunan göçmenlerin geride kalan aile bireyelerine

gönderdikleri işçi gelirleri Bosna-Hersek halkı ve ekonomisi açısından önem arz etmektedir. Resmî veriler 1998 yılından itibaren yayınlanabilmiştir. 1998 yılı öncesinde, özellikle de savaş yıllarında, Bosna-Hersekli işçi gelirleri olmadan hayatta kalmalarının imkânsız olduğu ortak görüşü vardır (Sejdini, 2014: 119).

1998 yılında Bosna-Hersek işçi gelirleri 2 milyar dolardır. Bu miktar dönemin GSYİH'sinin %50'sine eşittir. Sonraki yıllarda bazı dönemlerde işçi gelirlerinde azalma olmasına

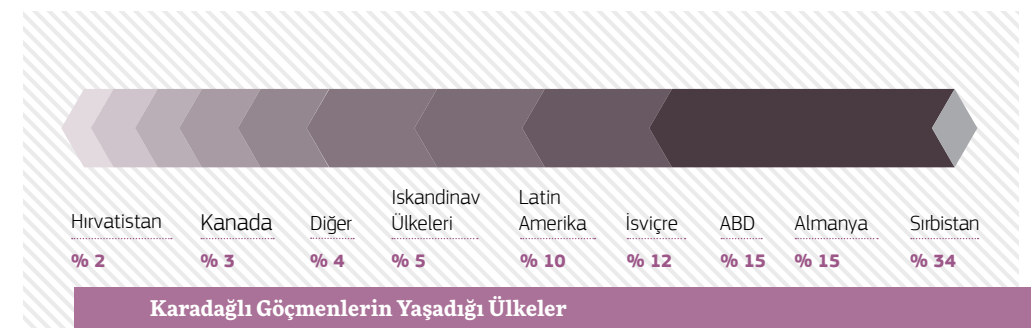
rağmen 2008 yılında Bosna-Hersek'e 2,7 milyar dolar işçi geliri gönderilmiştir. 2008 yılında meydana gelen küresel finansal kriz sonucu Bosna-Hersek'e gönderilen işçi gelirlerinde de azalma yaşanmıştır. Buna rağmen, işçi gelirleri Bosna-Hersek ekonomisi için halen önem arz etmektedir. Yapılan bir anket çalışmasında, göçmen işçilerin yarısından fazlası Bosna-Hersek'e para göndermelerinin en büyük sebebinin aile bireyelerine destek olmak olduğunu beyan etmiştir (IOM-IASCI, 2010: 66).

Karadağ

Batı Balkan ülkeleri arasında en az nüfusa sahip olan Karadağ'da da göç önemli bir konudur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Sırbistan'a göçler yaşanmış ancak o dönemde Sırbistan ve Karadağ Yugoslavya Cumhuriyeti altında olduklarından bu göç olgusu bir iç göç olarak kayıtlara geçmiştir. İkinci göç dalgası ise 1965 yılından 1973 yılına kadar diğer Yugoslavya ülkelerinde de olduğu gibi Avrupa'ya olan misafir işçi

göçüdür. Bu dönemde yaşanan göçün en önemli sebebi daha iyi ekonomik koşullarda yaşama arayışıdır.

BM'nin yayımladığı resmî verilere göre 1990 yılına gelindiğinde başka ülkelere göç etmiş toplam Karadağlı sayısı 77.000 civarındadır. Takip eden 10 yıllık dönemde Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanan savaşlardan dolayı ülke dışına göç eden insanların sayısı ikiye katlanmıştır. 2000'li yıllarda ise ekonomik

Karadağlı Göçmenlerin Yaşadığı Ülkeler

sebeplerden ötürü göç eden insan sayısı artmaya devam etmiştir. Bugün itibarıyla dünya genelinde göç etmiş toplam Karadağlı sayısı farklı kaynaklara göre 150.000 ila 280.000 civarındadır. Bu denli bir farkın ortaya çıkmasının ana nedenlerinden biri ise Karadağlıların gittikleri yerlerde kendilerini Sırbistan vatandaşı olarak da deklare etmeleridir. Karadağ resmî kurumlarının açıkladığı verilere göre ise bu sayı 200.000 civarındadır. Bu sayı günümüz Karadağ nüfusunun %32'sine tekabül etmektedir. Karadağ'da yaşayanların %43'ü "Yurt dışına göç edip çalışmak ister misiniz?" sorusuna olum-

lu cevap vermiştir. Bundan dolayı göç edenlerin sayısında önümüzdeki yıllarda artış beklenmektedir (RCC, 2016: 75).

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) yayımladığı verilere göre göç eden Karadağlıların üçte biri Sırbistan'da bulunmaktadır. Karadağlıların tercih ettiği diğer ülkeler sırasıyla Almanya, ABD ve İsviçre gibi gelişmiş ülkelerdir. Bunların yanı sıra önemli bir kısmı da gelişmekte olan Latin Amerika ülkelerine göç etmiştir.

Yapılan nüfus yoklamasından elde edilen sonuçlara göre, göç edenlerin %64'ünü gençler oluşturmaktadır. Ayrıca göç edenlerin çoğunluğunu kadınların oluşturduğu

da görülmektedir. Eğitim açısından değerlendirildiğinde ise göçmenlerin %6,2'si üniversite, %4'ü lise, %37'si ortaokul, %30'u da ilkokul mezunudur. Üniversite mezunlarının üçte biri ABD'ye göç etmiştir. Buna ilaveten İngiltere ve Kanada'ya göç etmiş Karadağlılar arasında üniversite mezunu olanların oranı daha yüksektir (Grečić ve Kaludjerović, 2012).

Karadağlı göçmenlerin geride kalan aile bireylerine yaptıkları para transferleri ülke ekonomisi açısından önemli bir gelir kaynağıdır. 2007 yılından itibaren Karadağ'a gönde-

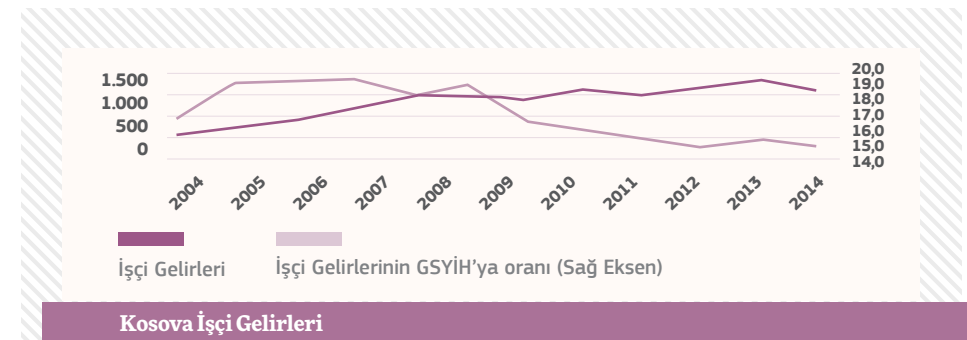
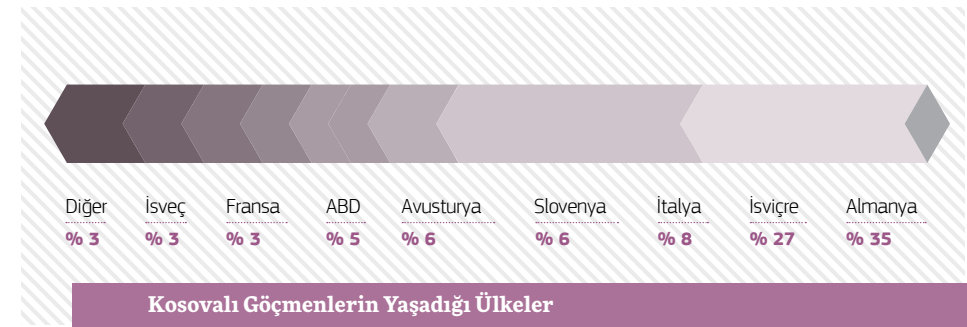
rilen işçi gelirlerinin hem miktar olarak hem de GSYİH'ye oran olarak arttığı gözlenmektedir. Şöyle ki, 2007 yılında ülkeye gönderilen işçi

gelirleri 196 milyon dolarken bu rakam 2013 yılında ülke GSYİH'sinin %10'ununa tekabül eden 345 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

Kosova

Kosova'da da diğer Batı Balkan ülkelerinde olduğu gibi yoğun göçler yaşanmıştır. İlk göç dalgası 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin baskılarından kaçan Kosovalı Arnavutların Türkiye'ye göç etmeleri şeklinde olmuştur. Bunu takiben 1960-1980 döneminde daha iyi bir iş bulmak ümidiyle başta Alman-

ya ve İsviçre olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine yoğun göçler yaşanmıştır. 90'lı yılların başında ekonomik sebeplerin yanı sıra askere gidip savaşmak istemeyen gençler de başka ülkelere göç etmiştir. 1998-1999 yıllarında ise Kosova'da yaşanan savaş dolayısıyla 800.000 civarı insan mülteci statüsünde ülke dışına çıkmıştır. Bunların %45'i Arnavutluk'a, %30'u Makedon-

ya'ya, %15'i Karadağ'a sığınırken geri kalan kısım dünya genelinde farklı ülkelere dağılmıştır (Sejdini, 2014: 69).

Savaşın sona ermesinin ardından ülkeye yoğun geri dönüşler yaşanmıştır. Bununla birlikte, 2000'li yılların başın-

edenlerin sayısında önümüzdeki yıllarda artış olacağı tahmin edilmektedir (RCC, 2016: 75).

2013 yılında Dünya Bankası'nın açıkladığı verilere göre başka ülkelere göç etmiş toplam Kosovalı sayısı 550.000 civarındadır. Bu rakam toplam nüfusun %30'unun ülke dışında yaşadığını göstermektedir. Göçmenlerin %35'i Almanya'ya, %27'si İsviçre'ye göç etmiş bulunmaktadır. Geriye kalan göçmenlerin büyük bir çoğunluğu da genellikle Batı Avrupa ülkelerine göç etmişlerdir. Kosova'dan, özellikle de Arnavut diasporasının güçlü olduğu yerlerden biri olan ABD'ye ise %5 oranında bir göç yaşanmıştır.

dan itibaren olan süreçte yurt dışına göçler devam etmiştir. Son dönemdeki bu göçlerin üç ana özelliği bulunmaktadır: Birincisi, insanların daha önceden göç etmiş aile bireylerinin yanına gitmeleri. İkincisi, eğitim ve geçici işlerde çalışmak için göç etmeleri. Üçüncüsü de ülkede baş gösteren yaygın yoksulluk, özellikle gençler arasında yaşanan yüksek işsizlik, yozlaşma ve gençlerin geleceğe dair beklentilerinin olumsuz olmasıdır (Dobruna vd., 2015: 8). Kosova'da yapılan bir kamuoyu araştırmasında sorulan "Yurt dışına göç edip çalışmak ister misiniz?" sorusuna katılımcıların %48'i olumlu cevap vermiştir. Bundan ötürü göç

Kosova'dan yurt dışına göçün ilk yıllarında iş gücü göçü yaşanması sebebiyle göç eden her beş kişiden dördü erkektir. Sonraki yıllarda ise kadınların önceden göç etmiş aile bireylerinin yanına gitmeleri sonucunda, kadın-erkek oranı eşitlenmiştir (KAS, 2014: 22). Göç edenler arasında çalışma çağındaki olanların oranı %60 civarındadır. Yaşlı kesimin göç edenler arasındaki oranı yok denecek kadar azdır. Bunun temel sebebi, emekliye ayrılmış göçmenlerin hayatlarının geri kalanını anavatanlarında geçirmek istemeleridir (KAS, 2014: 23). Göçmenlerle yapılan bir anket sonucuna göre, göç edenlerin %68,9'unun

orta, %9,9'unun yüksek ve geri kalan %21,2'lik kesiminin düşük eğitim seviyesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Aynı ankete göre, göçmen erkekler yoğunlukla inşaat sektöründe çalışmaktadır. Kadınlar ise, genel olarak hizmet ve üretim sektörlerinde çalışmakla birlikte, önemli bir kısmı da ev hanımıdır (IASCI, 2010: 16-17).

Diğer Batı Balkan ülkeleri gibi, Kosova'ya da yurt dışında bulunan göçmenler tarafından para transferleri yapılmaktadır. Yapılan para transferlerinde bazı dönemlerde küçük düşüşler yaşansa da yıldan yıla sürekli bir artış gözlenmektedir. Şöyle ki, 2004 yılında Kosova'ya 600 milyon dolar işçi geliri gönderilirken, bu miktar 2015 yılında 1,1 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Gönderilen işçi gelirleri GSYİH'nin %16'sını oluştur-

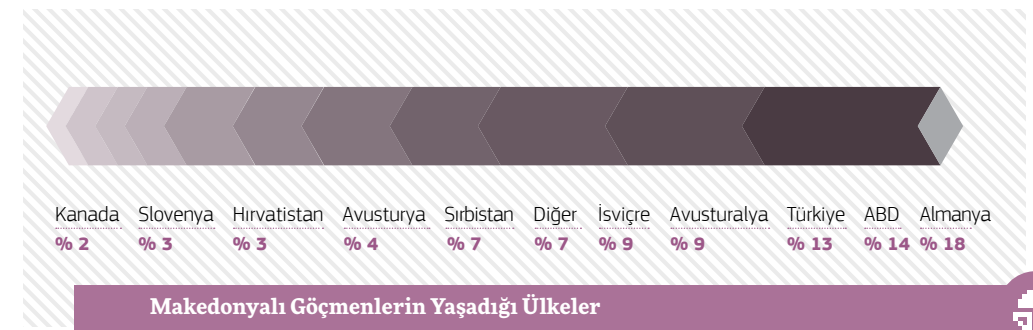
duğundan ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. En fazla işçi geliri Kosovalıların en yoğun göç ettikleri Almanya ve İsviçre'den gönderilmektedir.

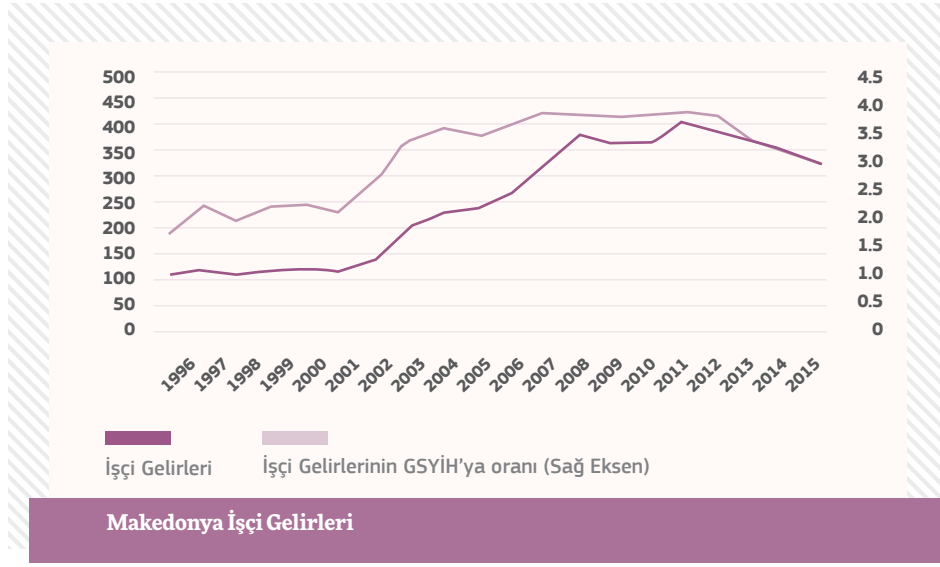
İşçi gelirlerinin gönderilmesinin en büyük sebebi, geride kalan aile bireylerine destek olmaktır. Bunu takiben, tasarruf ve yatırım amaçlı gönderilen işçi gelirleri de önemli bir paya sahiptir (IASCI, 2010: 31). Bu gelirler Kosova'da yaşayan insanların sürekli istihdam sonucu elde ettikleri maaşlardan sonra en önemli ikinci gelir kaynağıdır (UNDP, 2012: 36). Gönderilen işçi gelirlerinin %45'i günlük tüketimde kullanılmaktadır. Geriye kalan kısım ise sırasıyla gayrimenkul yatırımlarına, tıbbi ihtiyaçlara ve aile bireylerinin eğitimine harcanmaktadır (Mustafa vd., 2007: 44).

Makedonya

Makedonya tarihi de yoğun göçlere sahne olmuştur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra diğer Yugoslavya ülkelerinde olduğu gibi ağır baskılar altında

kalan Müslümanlar Türkiye'ye göç etmiştir. 1963 yılında Makedonya'nın başkenti Üsküp'te meydana gelen deprem sonrasında Avustralya,

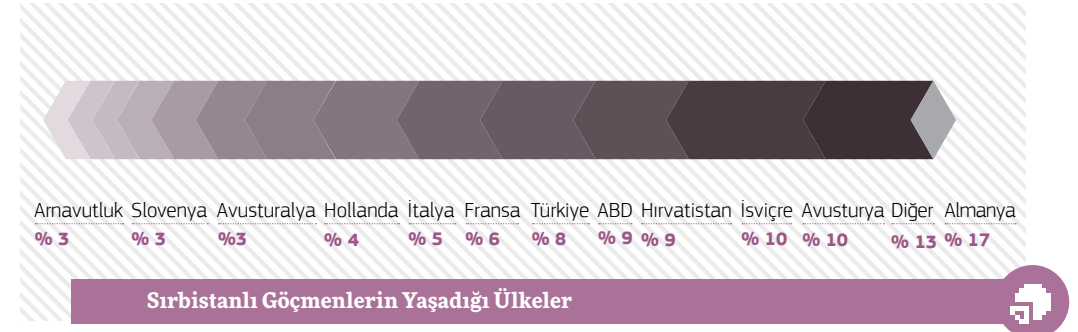

Makedonya İşçi Gelirleri

ABD ve Kanada'ya yoğun bir göç yaşanmıştır. Takip eden dönemde diğer Batı Balkan ülkelerinden olduğu gibi Makedonya'dan da Batı Avrupa ülkelerine işçi göçleri olmuştur. 1990 yılında ülke dışına göç etmiş Makedonya vatandaşlarının sayısı 390.000 civarındadır. 1991 yılında Makedonya'nın bağımsızlığını ilan etmesinden sonraki 10 yılda 140.000 kişi daha yurt dışına daha iyi iş imkânları bulmak adına göç etmiştir. 2000'li yıllarda göç edenlerin sayısı artarak devam etmiştir. Günümüzde yaklaşık 626.000 Makedonya vatandaşı başka ülkelerde yaşamaktadır. Bu sayı Makedonya nüfusunun %30'una tekabül etmektedir. Ülke vatandaşları kendilerine yöneltilen "Yurt dışına göç edip çalışmak ister misiniz?" sorusuna %40 oranında olumlu cevap vermiştir.

Bundan ötürü, önümüzdeki yıllarda diğer Batı Balkan ülkelerinde olduğu gibi Makedonya'da da göç edenlerin sayısında artış olması beklenmektedir (RCC, 2016: 75).

Makedonyalı göçmenlerin yarısından fazlası Batı Avrupa ülkelerine, %25'i ABD ve Avustralya gibi okyanus ötesi ülkelere göç etmiştir. Ülkeler bazında en çok göç edilen ülkelere üçüncüsü Türkiye'dir. Makedonya'da yapılan bir ankete göre göçmen olanların %64'ünün erkek olduğu anlaşılmaktadır (GDN, 2009: 23). Ancak BM'nin yayınladığı veriler erkek ve kadınların 2000'li yıllara kadar eşit oranlarda göç ettiklerini, hatta son yıllarda göç etmiş kadınların daha fazla olduğunu göstermektedir. Bir diğer nokta ise göçmenlerin %70'inin 17-40 yaş arasında olmasıdır (GDN, 2009: 23). İnsanların

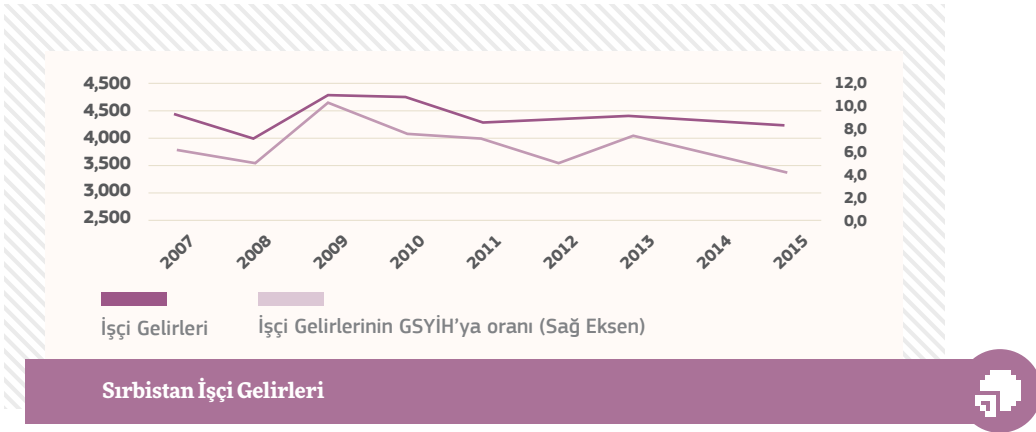

çoğunlukla ekonomik sebeplerden dolayı başka ülkelere göç ettiği göz önünde bulundurulduğunda en yoğun göç eden grubun bu yaş aralığında olması anlaşılabilir bir sonuç olarak görünmektedir. Etnik açıdan değerlendirildiğinde ise, göçmenlerin %60'ını Makedonlar, %28'ini Arnavutlar, %4,4'ünü Romanlar, %4,3'ünü Türkler ve geriye kalanı da farklı etnik gruplara ait insanlar oluşturmaktadır. Göç edenlerin büyük çoğunluğu ortaokul mezundur, üniversite mezunları göç edenler arasında %7,1'lik bir paya sahiptir (GDN, 2009: 25).

Diğer Batı Balkan ülkelerinde olduğu gibi göçmenlerin aile bireylerine yaptıkları para transferleri önemli gelir kaynakları arasındadır. Şöyle ki, 1996 yılında 68 milyon dolar olan işçi gelirleri 2008 yılına kadar sürekli artarak 407 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. Ancak bu dönemde yaşanan krizden dolayı gönderilen işçi gelirlerinde azalma olmuş, 2011 yılında işçi gelirlerinde tekrar artış yaşanmasına rağmen 2012 yılında Avrupa Birliği'nde

baş gösteren borç krizinin etkisiyle gelirlerde yeniden bir azalma meydana gelmiştir. Diğer Batı Balkan

Sırbistan İşçi Gelirleri

ülkelerine kıyasla Makedonya'da işçi gelirlerinin GSYİH'ye oranı daha düşük seviyelerdedir.

Gönderilen işçi gelirlerinin yaklaşık yarısı günlük tüketim ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılmaktadır. Geriye kalan kısmı ise gayrimenkul yatırımları, tasarruflar, tıbbi ihtiyaçlar, eğitim vb. alanlarda kullanılmaktadır.

Sırbistan

Batı Balkan ülkeleri arasında en fazla nüfusa sahip olan Sırbistan'da da yıllar itibarıyla yurt dışına yoğun göçler yaşanmıştır. 2. Dünya Savaşı akabinde ilk göç dalgası 1965 yılından sonra Batı Avrupa ülkelerine doğru olmuştur. 1973 yılında vuku bulan Petrol Krizi sonucunda Avrupa ülkelerinde işsizlik oranları artış göstermiştir. Bundan dolayı 70'li yılların ortalarından itibaren çok sayıda göçmen Sırbistan'a geri gönderilmiştir.

İşçi gelirleri ile ülke ekonomisine doğrudan katkı sağlayan Makedonya göçmenleri, ülkedeki seçimlerde de kendilerini temsil edecek milletvekillerini seçebilmektedir. Şöyle ki, yapılan seçimlerde ülkede yaşayan vatandaşlar 120 milletvekili seçerken yurt dışında yaşayan göçmenler kendilerini temsil edecek üç milletvekili seçebilmektedir.

Ancak aynı yıllarda gittikleri ülkede kalmaya devam eden göçmenlerin aile bireylerini yanlarına almaları sebebiyle ülke dışında bulunan toplam Sırbistanlı göçmen sayısındaki artış devam etmiştir. 1980'li yıllarda ise gelişmiş ülkelerde yaşanan teknolojik ilerlemeler Sırbistan'da daha eğitilmiş ve genç bir neslin yurt dışına göç etmesine neden olmuştur. Buna ilaveten 90'lı yıllarda bölgede meydana gelen ve Sırbistan'ın her birinde saldıran

taraf olduğu savaşlardan dolayı, diğer bölge ülkelerinden Sırbistan'a yoğun göçler yaşanmıştır (Sejdini, 2014: 83-84). 2000'li yıllarda ise bölge ülkeleri arasında en çok büyüme potansiyeline sahip ekonomi olmasına rağmen Sırbistan'dan göç edenlerin sayısında artış meydana gelmiştir.

Toplam göç eden Sırbistanlı hakkında farklı kaynaklarda farklı rakamlar yer almaktadır. Örneğin, BM'nin yayımladığı verilere göre 2013 yılı itibarıyla toplam Sırbistanlı göçmen sayısı 965.000 civarındadır. IOM'a göre 2008 yılında 2,3 milyon (IOM, 2008b: 15), Sırbistan hükümetine göre 2010 yılında 2,8 milyon ve Dünya Bankası'nın hesaplamalarına göre ise 2013 yılında dünya çapında 1,3 milyon Sırbistanlı göçmen bulunmaktadır.

Dünya Bankası verilerine göre, Sırbistanlı göçmenlerin en çok tercih ettiği ilk üç ülke Batı Avrupa ülkeleri olan Almanya, Avusturya ve İsviçre'dir. IOM'e göre ise göçmenlerin %36'sı ABD'ye, %18'i Almanya'ya ve %11'i Avusturya'ya göç etmiştir. Diğer Batı Balkan ülkelerinde olduğu gibi Sırbistan'dan da ilk göç edenler çoğunlukla erkeklerdir. Sonraki yıllarda göç eden kadınların sayısı, yurt dışında olan aile bireylerinin yanına gitmelerinden dolayı artmıştır. Göçmenlerin eğitim durumları hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte 1990'lı yıllarda ilköğretim mezunu göçmenlerin sayısı azalırken, ikincil ve yükseköğretim mezunu göçmen sayısının arttığı bilinmektedir. Üniversite mezunu

gençlerin en çok Sırbistan'ın büyük şehirlerinden göç ettiği, bunların da genellikle ABD ve Kanada'ya gittikleri belirtilmektedir (Pejin-Stokić ve Grečić, 2012: 9-10).

İncelenen bütün Batı Balkan ülkeleri arasında en fazla işçi geliri Sırbistan'a gönderilmektedir. 2007 yılında 3,8 milyar dolar işçi geliri yurt dışındaki göçmenler tarafından Sırbistan'a gönderilmiştir. Takip eden yıllarda, göçmenlerin yoğun şekilde yaşadıkları ülkelerde baş gösteren ekonomik sorunlar, işçi gelirlerini etkilemiştir. Şöyle ki, hem 2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz hem de 2010 ve sonraki yıllarda Avrupa'da yaşanan ekonomik sıkıntılar sebebiyle işçi gelirlerinde azalmalar meydana gelmiştir. Ancak gelirlerde azalmalar olmasına rağmen, Sırbistan'da işçi gelirlerinin GSYİH'ye oranı son yıllarda istikrarlı bir şekilde %8 seviyesinde kalmıştır.

Gönderilen işçi gelirlerinden hane halkı tüketiminin %14'ü karşılanmaktadır (Jankovic ve Gligoric, 2014: 43). Bunun yanı sıra, bu paraların %70'i günlük ihtiyaçların karşılanması ve sağlık harcamalarında kullanılmaktadır. İşçi gelirlerinin büyük bir çoğunluğunun günlük ihtiyaçların karşılanması için kullanılması, bu paraların geride kalan ve başka bir geliri olmayan aile bireylerine gönderildiğini göstermektedir. İktisadi açıdan ekonomik büyümeyi destekleyici bir unsur olmasının yanı sıra, işçi gelirleri, bu özellikleri ile ülkedeki yoksulluğun artmasına da engel olmaktadır.

Sonuç

Balkanlar'da 1990'lerden itibaren yaşanan siyasi ve ekonomik çalkantılar milyonlarca insanın göç etmesine sebep olmuştur. Özellikle Bosna ve Kosova'da yaşanan savaşlar neticesinde 3 milyondan fazla insan yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmıştır. Bunların yarısından fazlası ülke dışına göç etmiştir. Diğer Balkan ülkelerinde ise genellikle yaşanan ekonomik sorunlar sonucunda yoğun göçler meydana gelmiştir. Savaş ve ekonomik sorunlardan başka siyasi baskılar, farklı alanlarda karşılaşılan fırsat eşitsizlikleri ve insanların daha önceden göç etmiş aile bireylerinin yanına gitmeleri de yaşanan göçlerin önemli nedenleri arasındadır.

Yukarıda bahsi geçen sebeplerden ötürü, çalışmada incelenen ülkelerden 7 milyona yakın insan yurt dışına göç etmiştir. En fazla göç sırasıyla Sırbistan, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta meydana gelmiştir. Günümüzde Balkan ülkelerinde yaşayan insanların gelecek hakkında olumlu görüşleri olmaması ise, bu sayının önümüzdeki yıllarda artacağını göstermektedir. Balkan göçmenlerinin bölge ülkeleri dışında en fazla tercih ettiği ülkeler sırasıyla Almanya, İtalya, Yunanistan, ABD, İsviçre ve Avusturya'dır. Dünya Bankası'nın yayımladığı verilere göre sadece Almanya'da 750.000'in üzerinde Balkan göçmeni yaşamaktadır. Bu ülkeler dışında özellikle Bosna-Hersek'ten Hırvatistan ve Sırbistan'a yönelik göçler de meydana gelmiştir. Bunun en büyük sebebi Bosna-Hersek'te yaşanan savaş sırasında ülkedeki Hırvat ve Sırp-ların bu ülkelere göç etmiş olmalarıdır.

Elde edilen kısıtlı veriler ve yapılan anketlere göre, Balkan göçmenlerinin büyük bir çoğunluğunu gençler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra, göç olgusunun ilk yaşandığı yıllarda genellikle erkekler göç ederken son yıllarda kadınlar da yoğun bir şekilde göç etmeye başlamışlardır. Erkek göçmenlerin yaklaşık yarısı vasıf gerektirmeyen inşaat sektöründe çalışırken kadınlar da genellikle hizmet sektöründe iş bulabilmektedir. Buna ilaveten göç edenlerin büyük bir çoğunluğu ilk veya ortaokul eğitimlerini tamamlamış bireylerdir. Göçmenler arasında üniversite mezunu bireylerin oranı ise %10'u aşmamaktadır. Ayrıca, üniversite bitirmiş göçmenlerin büyük bir bölümü genellikle ABD, Kanada ve İngiltere'ye göç etmiştir.

Balkan ülkelerinin önemli gelir kaynaklarından bir tanesi, göçmenlerin gönderdikleri işçi gelirleridir. İncelenen altı ülkede işçi gelirlerinin toplamı 8,3 milyar dolardır. Bu rakam ülke ekonomilerinin toplam GSYİH'lerinin %8,5'ine tekabül etmektedir. Bu ülkelerden en fazla işçi geliri olanlar sırasıyla şöyledir: Sırbistan 3,4 milyar dolar, Bosna-Hersek 2 milyar dolar ve Kosova 1,1 milyar dolar. İşçi gelirlerinin GSYİH'ye oranının en yüksek olduğu ülkeler ise sırasıyla %16,1 Kosova, %11,3 Bosna-Hersek ve %9,4 Karadağ'dır. Göçmenler, ülkelere para göndermelerinin en büyük sebebinin geride kalan aile bireylerine destek olmak olduğunu belirtmektedirler. Gönderilen işçi gelirleri ise en fazla günlük ihtiyaçların karşılanmasında kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Dahlman, Carl and Tuathail, Gearóid Ó. (2005). *Broken Bosnia: The Localized Geopolitics of Displacement and Return in Two Bosnian Places*. Annals of the Association of American Geographers, 95 (3), pp. 644-662.
- Dobruna, Zana, Ejupi, Burim and Hollaj, Leartha (2015). *An overview of migrations o Kosovars into the EU: Migration as a Multifaceted Phenomenon*.
- GDN (Global Development Network) (2009). *Development on the Move: Measuring and Optimising the Economic and Social Impacts of Migration in the Republic of Macedonia*. Skopje, Macedonia.
- GOS (The Government of the Republic of Serbia) (2010). *Migration Profile of the Republic of Serbia For 2010*. Belgrade, Serbia.
- Grečić, Vladimir and Kaludjerović, Jadranka (2012). *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*. Final Country Report Montenegro.
- IASCI (International Agency for Source Country Information) (2010). *Market Analysis: Kosovo Maximising the Development-Impact of Migration-related Financial Flows and Investment to Kosovo*. Vienna, Austria.
- Ibreljić, Izet, Kulenović, Salih, Kadušić, Alma and Smajić, Sabahudin (2006). *Migration Flows in Bosnia and Herzegovina After 1992*. 46th Congress of the European Regional Science Association (ERSA). Volos, Greece.
- INSTAT, IPH and ICF Macro (2010). *Albania Demographic and Health Survey 2008-09*. Tirana, Albania.
- IOM (International Organization for Migration) (2008a). *Migration in Albania: A Country Profile*. Geneva, Switzerland.
- IOM (2008b). *Migration in Serbia: A Country Profile 2008*. Geneva, Switzerland.
- IOM and IASCI (2010). *Maximizing the Development Impact of Migration-Related Financial Flows and Investment to Bosnia and Herzegovina*. Geneva, Switzerland.
- Jankovic, Irena and Mirjana Gligoric (2014). "The Remittance Inflows' Impact on Savings in the Serbian Economy", *Journal of Economic and Social Development*, 1 (2), pp. 38-47.
- KAS (Kosovo Agency of Statistics) (2014). *Kosovan Migration*. Pristina, Kosovo.
- Konning, Mireille de (2008). *Return Migration to Bosnia and Herzegovina, Monitoring the Embeddedness of Returnees*. Amsterdam, Netherlands.
- Mustafa, Muhamet, Mrika Kotorri, Petrit Gashi, Ardiana Gashi, and Venera Demukaj (2007). *Diaspora and Migration Policies*. Prishtina, Kosovo.
- Pejin-Stokić, Ljiljana and Vladimir Grečić (2012). *Social Impact of Emigration and Rural-Urban Migration in Central and Eastern Europe*. Final Country Report Serbia.
- RCC (Regional Cooperation Council) (2016). *Balkan Barometer 2016: Public Opinion Survey*. Sarajevo, Bosnia and Herzegovina.
- Sejdini, Abdulmenaf (2014). "Migration and Remittances in Balkan 5: A Comparative Evidence", PHD Dissertation, University of Tirana Faculty of Economics, Tirana, Albania.
- UN (United Nations) <http://www.un.org/>
- UN, (2015). Trends in International Migrant Stock: Migrants by Destination and Origin.
- UNDP (United Nations Development Programme) (2012) Kosovo Remittance Study.
- UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees) <http://www.unhcr.org/>.
- WB (World Bank) (2007). *Albania: Urban Growth, Migration and Poverty Reduction*. Report No. 40071- AL.
- WB (World Bank) (2016). *Migration and Remittances Factbook 2016 Third Edition*. Washington, DC. WB <http://www.worldbank.org/>

Balkanlar'da Göç Raporu

İstikrarsızlığın
Çizdiği Rota

İnsanoğlu tarih boyunca karşılaştığı çeşitli sorunlar sebebiyle yaşadığı yerleri terk edip göç etmek zorunda kalmıştır. 2. Dnya Savaşı'ndan sonra yaşanan istikrarsızlıklar sonucu Batı Balkan lkeleri olarak bilinen Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Makedonya ve Sırbistan'da da önemli g hareketleri yaşanmıştır. Bu çalışmada, bahsi geçen bu ülkelerden meydana gelen göçler, tarihsel perspektiften incelenecektir. Bu bağlamda ülkelerin toplam göçmen sayıları, göç edilen ülkeler, g nedenleri, göçmenlerin karakteristik özellikleri ile gün ekonomik ve siyasi etkileri analiz edilecektir. Zira araştırmalar bu ülkelerden 7 milyona yakın insanın başka ülkelere göç ettiğini göstermektedir. En fazla güç sırasıyla Sırbistan, Bosna-Hersek ve Arnavutluk'ta meydana gelmiştir.